

ES TIESIOGINIŲ IŠMOKŲ DYDŽIŲ NUSTATYMAS REMIANTIS GAMYBOS IŠLAIDOMIS ŽEMĖS ŪKYJE

Artiom Volkov, Jolanta Drożdż

Lietuvos agrarinės ekonomikos institutas

Nuo 2014 metų prasideda naujasis etapas Europos Sąjungos Bendrojoje žemės ūkio politikoje. Siekiant nustatyti tiesioginių išmokų dydžius atskirų ES šalių ūkininkams, reikalingi nauji objektyvūs kriterijai, pakeisiantys iki šiol galiojusį istorinį išmokų apskaičiavimo metodą, pagal kurį tarp skirtingų ES šalių narių likdavo didžiuliai tiesioginių išmokų dydžių skirtumai. Vienas tokių kriterijų galėtų būti gamybos išlaidos žemės ūkyje. Tyrimo tikslas – įvertinus žemės ūkio gamybos išlaidas ES šalyse, pateikti pasiūlymus dėl galimo tiesioginių išmokų dydžio Lietuvoje nuo 2014 metų. Remiantis literatūros analizės, lyginamosios analizės, daugiakriterinio vertinimo, indeksavimo, rangavimo, indukcijos ir deducijos metodais, darbe išnagrinėta gamybos išlaidų struktūra žemės ūkyje, išskirti pagrindiniai elementai, turintys įtakos ūkininkų veiklos rezultatams. Gamybos išlaidų žemės ūkyje palyginimas leido objektyviai įvertinti ūkininkavimo sąlygas skirtingos specializacijos ūkiuose ES mastu. Papildomai straipsnyje analizuota darbo vietos žemės ūkyje ir žemės ūkio naudmenų kaina ES šalyse.

Raktiniai žodžiai: tiesioginės išmokos, žemės ūkio politika, gamybos išlaidos, žemės ūkis.

JEL kodai: Q12, Q18, D24.

Įvadas

Vienas svarbiausių 2014–2020 m. Bendrosios žemės ūkio politikos (BŽŪP) formavimo klausimų yra tiesioginių išmokų (toliau – TI) paskirstymas Europos Sąjungos (ES) šalims. TI dydis turi įtakos šalies ūkininkų konkurencingumui. 2007–2013 m. finansinio voko, skirto TI finansuoti, paskirstymo kriterijai yra kritikuojami dėl netolygaus pastarojo paskirstymo tarp senųjų ir naujųjų ES valstybių, t. y. atsiranda reikšmingų TI dydžių skirtumų. Vertinant tokį netolygų TI pasiskirstymą, labai svarbu atkreipti dėmesį į TI paskirtį, t. y. žemdirbių pajamų palaikymo funkciją ir atsižvelgti į žemdirbių gamybos išlaidas tam pačiam kiekiui produkcijos pagaminti skirtingose šalyse. Vidutiniškai apie 30 proc. ūkininkų pajamų ES sudaro TI (Share..., 2013), todėl tai yra reikšmingas rodiklis išmokų dydžiui apskaičiuoti.

Mokslinėje literatūroje daug diskutuojama dėl ES BŽŪP principų ir tiesioginės paramos priemonių ūkininkams (Mahe, 2012; Tangermann, 2011; Jurkėnaitė, 2011). Pagrindinė diskusija vyksta dėl to, kokiais principais turėtų būti mokamos TI nuo 2014 metų. Dalis mokslininkų teigia, kad TI dydis turėtų priklausyti nuo to, kiek išpareigojimų prisiima ūkininkai, siekdami suderinti ūkininkavimo veiklą su gamtos apsauga, t. y. reikalingi tam tikri *žalinimo* kriterijai, pagal kuriuos būtų mokamos TI, o pats ūkininkavimas būtų prilyginamas viešųjų gėrybių kūrimui (Mahe, 2012; Matthews, 2012; Allen, 2012). Tačiau pagal *žalinimo* kriterijų sukurtų viešųjų gėrybių apskaičiavimas sudėtingas dėl skirtingų gamtinių sąlygų ir skirtingai suprantamų *žalinimo* sąvokų. Kiti mokslininkai papildo, kad TI dydis neturi būti siejamas su gamybos apimtimis ir juo labiau priklausyti nuo istorinio derlingumo (Tangermann,

2011; Crombez, 2011). Atsižvelgiant į tai, šiame tyrime bandoma objektyviai įvertinti TI dydžius pagal gamybos išlaidų žemės ūkyje vieningą metodiką visose ES šalyse. Be to, šiame tyrime svarbus atstovavimas Lietuvos interesams. Lietuvos mokslininkai nagrinėjo, kiek TI dydžio pokytis turi įtakos ūkininkų veiklos rezultatams (Kriščiukaitienė, 2010), Lietuvos žemės ūkio sektoriams (Kriščiukaitienė, 2012), žemės ūkio paskirties žemės kainai (Tiesioginių..., 2013), tačiau trūksta tyrimų, kaip tam tikros specifinės Lietuvos ūkininkavimo sąlygos galėtų objektyviai pagrįsti šalies ūkininkams reikalingų TI dydį. Tyrimas atliktas Ministro Pirmininko tarnybai kartu su Užsienio reikalų ministerija ir Europos teisės departamentu prie Teisingumo ministerijos įgyvendinant Europos socialinio fondo lėšomis finansuojamą projektą „Lietuvos ES reikalų sistemos efektyvumo didinimas“.

Tyrimo tikslas – įvertinus žemės ūkio gamybos išlaidas ES šalyse, pateikti siūlymus dėl galimo tiesioginių išmokų dydžio Lietuvoje nuo 2014 metų.

Tyrimo uždaviniai:

- išskirti gamybos išlaidų žemės ūkyje struktūrą ir pagrindinius elementus, turinčius įtaką ūkininkų veiklos rezultatams;
- atlikti lyginamąją žemės ūkio gamybos išlaidų (išskiriant žemės ūkio naudmenų (ŽŪN) kainų ir žemės ūkio darbo jėgos rodiklius) analizę ES šalyse;
- atsižvelgiant į žemės ūkio veiklos gamybos išlaidų pasiskirstymą tarp ES-27 šalių, pateikti siūlymus dėl galimų TI dydžių nuo 2014 m.

Tyrimo objektas – TI dydis ES mastu nuo 2014 m.

Tyrimo dalykas – gamybos išlaidų žemės ūkyje įtaka TI dydžiui.

Tyrimo metodai – literatūros analizė, lyginamoji analizė, daugiakriterinis vertinimas, indeksavimas, rangavimas, indukcijos ir dedukcijos metodai.

Tyrimo metodika. Siekiant pagrįsti TI dydžius ES mastu, siejant juos su gamybos išlaidomis žemės ūkyje, tyrimo metu buvo išskirti gamybos išlaidų žemės ūkyje pagrindiniai elementai ir jų struktūra. Literatūros analizės metodu buvo klasifikuojamos gamybos išlaidos žemės ūkyje, atsižvelgiant į jų rūšis ir sudedamąsias dalis. Remiantis lyginamosios analizės metodu, Ūkių apskaitos duomenų tinklo (ŪADT) bei Eurostato duomenų bazės statistiniais duomenimis, pateiktas ES šalių gamybos išlaidų žemės ūkyje palyginimas.

Tyrimo metu gamybos išlaidos žemės ūkyje buvo klasifikuojamos kaip išlaidos, patiriamos produkto kūrimo, gaminimo procese. Atlikta išlaidų klasifikacija pagal nagrinėjamas ūkininkavimo kryptis, išlaidų rūšis pagal santykį su veiklos apimtimi ir išlaidų rūšis pagal įskaitymą į savikainą (Mackevičius, 2003; Jatkūnaitė, 2005; Bružauskas, 2008).

Visos gamybos išlaidos suskirstytos į dvi grupes *specifines* ir *nespecifines* (išlaidų klasifikavimas pagal ŪADT). Specifinėms augalininkystės išlaidoms priskiriamos sėklų, trąšų, augalų apsaugos, vandens ir kitos išlaidos. Specifinėms gyvulininkystės išlaidoms priskiriamos pašaro, medikamentų ir veterinarinių paslaugų, vandens bei kitos išlaidos. Prie nespecifinių išlaidų augalininkystės ir (ar) gyvulininkystės ūkiuose priskiriamos degalų, tepalų, mašinų ir pastatų išlaikymo, rangos darbų, elektros bei kitos išlaidos (Agriculture..., 2012).

Šio tyrimo metu buvo išskirtos būtent gamybos išlaidos pagal ES svarbiausias ūkininkavimo kryptis (augalininkystė, pienininkystė ir mėsinė gyvulininkystė) bei buvo palyginamos ES mastu.

Vadovaujantis surinkta informacija ir remiantis daugiakriterinio vertinimo SAW metodo (Hwang, 1981; Podvezko, 2011) idėja, buvo apskaičiuotos ES šalių santykinės normalizuotos gamybos išlaidų reikšmės \tilde{c}_{ij} pagal ūkininkavimo kryptis (augalininkystės, pienininkystės ir mėsinės gyvulininkystės):

$$\tilde{c}_{ij} = \frac{\bar{c}_{ij}}{\sum_{i=1}^n \bar{c}_{ij}} = \frac{\frac{c_{ij}}{\max_j c_{ij}}}{\sum_{i=1}^n \frac{c_{ij}}{\max_j c_{ij}}}; c_{ij} = \frac{q_i \tilde{r}_{ij}}{\sum_{i=1}^n q_i \tilde{r}_{ij}} \quad (1)$$

čia: $\tilde{r}_{ij} = \frac{r_{ij}}{\max_j r_{ij}}$ – SAW metodo normalizuota r_{ij} reikšmė; $q_i = \frac{P_i}{P_{ES}}$ – i -osios ES šalies narės santykinis reikšmės \tilde{r}_{ij} ŽŪN ploto svoris; P_i – i -osios ES šalies narės ŽŪN plotas; P_{ES} – visų ES šalių narių ŽŪN plotas; r_{ij} – i -osios ES šalies narės j -osios ūkininkavimo krypties gamybos išlaidų žemės ūkio produkcijos vienetui pagaminti (užauginti) (pvz., 1 tonai grūdų, 1 tonai pieno ir t.t.) faktinė, apskaičiuota pagal ŪADT, reikšmė; \bar{c}_{ij} – i -osios ES šalies narės j -osios ūkininkavimo krypties SAW metodo normalizuotos gamybos išlaidos reikšmės; n – ES šalių narių skaičius.

Atsižvelgiant į tai, kad ūkininkavimo krypčių struktūra tarp ES šalių stipriai skiriasi (sąlyginai naujosios ES šalys labiau orientuotos auginti grūdus, o senbuvės – plėtoti gyvulininkystės sektorių), buvo nustatytas kiekvienos j -osios ūkininkavimo krypties gamybos išlaidų reikšmių \tilde{c}_{ij} svoris ω_j ES mastu. ES šalyse vidutiniškai apie 60 proc. sudaro grūdų auginimo specializacijos, apie 30 proc. – mėsinės gyvulininkystės ir daugiau nei 10 proc. – pienininkystės ūkiai. Minėti vidutiniai procentiniai dydžiai buvo naudojami kaip pagrindinių normalizuotų gamybos išlaidų reikšmių \tilde{c}_{ij} svoriai ω_j . Šie svoriai ω_j keičiasi, kintant ūkininkavimo krypties struktūrai ES mastu ir gali būti nustatomi atsižvelgiant į BŽŪP tikslų prioritetus. Apskaičiuojant ES šalių narių finansinius vokus, skirtus TI finansuoti, gamybos išlaidų reikšmių \tilde{c}_{ij} svoriai ω_j turi būti vienodi visoms ES šalims narėms. Bendra svorių ω_j suma turi būti lygi vienetui:

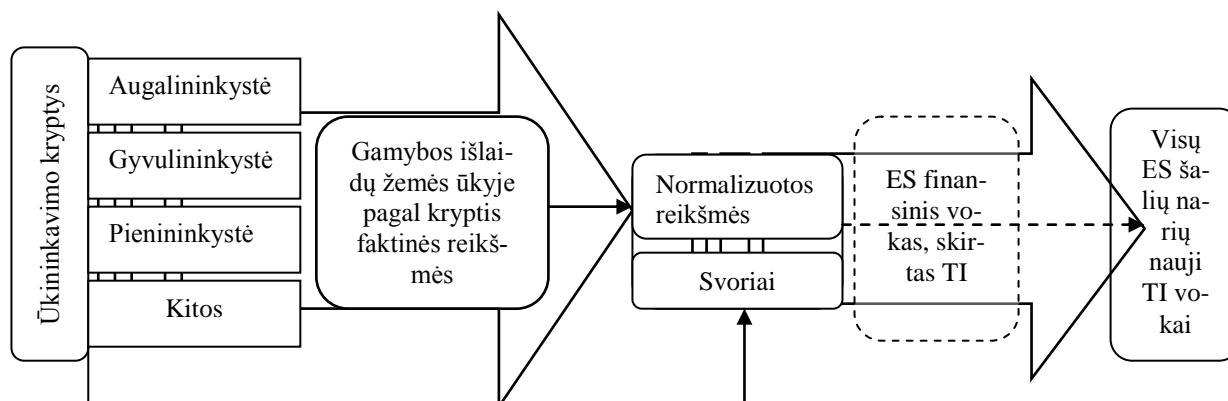
$$\sum_{j=1}^k \omega_j = 1 \quad (2)$$

čia: ω_j – j -osios ūkininkavimo krypties gamybos išlaidų reikšmių \tilde{c}_{ij} svoris; k – nustatytų ūkininkavimo krypčių arba pokrypčių kiekis.

Tyrime sukurtas modelis (žr. 1 pav.) suteikia galimybę apskaičiuoti finansinio voko, skirto TI finansuoti, dydžius kiekvienai ES šaliai narei atsižvelgiant į gamybos išlaidų lygį ir Europos Komisijos (EK) numatytą bendrą TI metinį finansavimą:

$$F_{TI_i} = F_{TI_{ES}} \sum_{j=1}^k \check{c}_{ij} \omega_j \quad (3)$$

čia: F_{TI_i} – i -osios ES šalies narės finansinis vokas, skirtas TI finansuoti; $F_{TI_{ES}}$ – 2014–2020 m. EK numatytas metinis finansinis vokas, skirtas TI finansuoti.

1 pav. Gamybos išlaidų žemės ūkyje transformacija į TI finansinius vokus ES mastu

Remiantis apskaičiuotais svoriais ir gamybos išlaidų tarp ES šalių narių lygiu, suformuojami kiekvienos ES šalies TI finansiniai vokai, kurių sumos dalijamos iš atitinkamos šalies ŽŪN ploto, tinkamo paramai gauti. Tokiu būdu išskaičiuojami TI vidutiniai dydžiai kiekvienai ES šaliai. Šie dydžiai palyginami tarpusavyje ir ranguojami, siekiant vizualiai stebėti ir analizuoti TI dydžių skirtumus ES mastu.

Tyrimo rezultatai

Gamybos išlaidos augalininkystės ūkiuose ES mastu. ES mastu pastebima didelė gamybos išlaidų augalininkystės ūkiuose diferenciacija. Tyrimo metu buvo įvertintos specifinės ir nespecifinės gamybos išlaidos, tenkančios 1 ha ŽŪN, ir jų suma, kuri parodo bendrąsias gamybos išlaidas auginant kviečius, miežius ir kukurūzus (Ciaian, 2012). ES-27 šalių grupavimas pateiktas lentelėje.

Lentelė. ES šalių grupavimas pagal bendrąsias gamybos išlaidas 2009 m., EUR/ha

	Kviečiai	Miežiai	Kukurūzai
>1000	Jungtinė Karalystė, Vokietija	–	Italija, Vokietija, Portugalija, Austrija, Prancūzija, Graikija
800–999	Belgija, Švedija, Prancūzija, Airija, Danija,	Jungtinė Karalystė	Ispanija, Slovėnija, Slovakija, Italija, ES-27 vidurkis
600–799	Austrija, Čekija, Lenkija, Suomija, Italija, ES-27 vidurkis	Suomija, Airija, Danija	Vengrija, Lenkija
400–599	Estija, Lietuva , Graikija, Vengrija, Slovakija, Latvija	Latvija, Lenkija, Graikija, Italija, Čekija	Rumunija, Bulgarija
<400	Ispanija, Rumunija, Bulgarija	Lietuva , Ispanija, Kipras, Estija, ES-27 vidurkis	–

Remiantis ŪADT 2010 m. duomenimis, didžiausios kviečių auginimo išlaidos buvo Vokietijoje, (net 1155 EUR/ha), mažiausios Bulgarijoje (261 EUR/ha), o ES vidurkis siekė 719 EUR/ha. Lietuvoje gamybos išlaidos kviečių hektarui sudarė 455 EUR/ha. 2009 m. vienos didžiausių miežių auginimo išlaidos yra Jungtinėje Karalystėje – 944 EUR/ha, mažiausios Lietuvoje – 279 EUR/ha, ES vidurkis – 380 EUR/ha (EU cereal..., 2010). ŪADT 2009 metų duomenimis, vienos didžiausių kukurūzų auginimo išlaidos yra Graikijoje – 1438 EUR/ha, mažiausios Rumunijoje – 416 EUR/ha, o ES vidurkis siekė 988 EUR/ha. Didžiausią specifinių išlaidų dalį, nepriklausomai nuo auginamos kultūros, sudarė išlaidos sėklai ir trąšoms. Specifinių išlaidų dalis iš visų gamybos proceso ir derliaus nuėmimo metu patirtų išlaidų 2009 m. vidutiniškai sudarė apie 60 proc., o kai kuriose ES šalyse siekė net 80 proc. (EU cereal..., 2010).

Analizuojant pateiktus duomenis matyti, kuriose ES šalyse gamybos išlaidos grūdinei produkcijai mažiau ar daugiau skiriasi nuo vidutinių ES gamybos išlaidų. Tačiau pažymėtina, kad derlingumas ir ūkininkavimo sąlygos ES šalyse yra taip pat skirtingos, o tai dar labiau diferencijuoja ūkininkų pajamas. Tyrime buvo pasitelkta ŪADT duomenų bazės statistika ir išskirtos ES šalių gamybos išlaidos, tenkančios užauginti vienai tonai grūdinių augalų. Šis rodiklis leido palyginti, kiek kainuoja užauginti augalininkystės produkciją skirtingose ES šalyse. Didžiausios gamybos išlaidos yra mažesnėse valstybėse, kurių ūkiai smulkūs (pvz., Kipre). Kitų ES šalių išlaidos skiriasi nežymiai. Mažiausios kviečių auginimo išlaidos tenka Rumunijos – 92 EUR/t, o didžiausios Suomijos augintojams – 172 EUR/t. Miežius brangiausiai augina Kipre (331 EUR/t), pigiausiai – Lietuvoje (78 EUR/t). Kukurūzus užauginti brangiausia Prancūzijos augintojams, pigiausia – Bulgarijos. Vertinant papildomus ŪADT duomenis, brangiausiai auginti grūdinius augalus yra Maltoje, Kipre, Liuksemburge ir Olandijoje, vidutiniškai apie 340 EUR/t, pigiausiai – Bulgarijoje ir Rumunijoje – iki 80 EUR/t.

Tyrimo rezultatai rodo, kad vertinant ūkininkavimo išlaidas augalininkystės ūkiuose tiek iš vieno hektaro, tiek vienai tonai produkcijos – didesnės išlaidos senosiose ES šalyse ir mažesnės naujosiose, o tai neleidžia daryti prielaidų dėl TI dydžio visiško suvienodinimo ES mastu.

Gamybos išlaidos gyvulininkystės ūkiuose ES mastu. Gyvulininkystės specializacijos ūkius galima būtų skirstyti į 2 grupes: mėsinė galvijininkystė ir pienininkystė. 2007–2009 m. duomenimis, ES-27 galvijų augintojų gamybos išlaidos vidutiniškai sudarė apie 723,5 EUR už karvę, iš kurių 60 proc. (apie 435 EUR) – specifinės išlaidos (daugiausia pašarų – apie 67 proc.). Didžiausią nespecifinių išlaidų dalį sudarė pastatų ir mašinų priežiūros bei kitos išlaidos – draudimo, kuro, elektros ir vandens (EU beef..., 2011). Naujųjų ES šalių gamybos išlaidos buvo 6 proc. mažesnės – 682 EUR vienai karvei, o ES senbuvių 0,2 proc. didesnės. Daugiausia nespecifinių išlaidų galvijininkystėje patyrė Suomijos, Kipro, Maltos ir Čekijos ūkininkai, mažiausia – Lietuvos, Ispanijos, Estijos, Rumunijos. Daugiausia specifinių išlaidų patirta Olandijoje, Belgijoje, Danijoje ir Ispanijoje, mažiausia Slovėnijoje, Čekijoje ir Vokietijoje. Lietuvoje bendros galvijų auginimo išlaidos sudaro 63 proc. ES vidurkio, tačiau specifinės išlaidos – daugiau nei 84 proc. ES vidurkio.

2008–2010 m. ŪADT specializuotų pieno ūkių duomenys apima 73 proc. ES-27 šalių turimų karvių skaičių ir 83 proc. viso pagaminto pieno. Remiantis šia imtimi, buvo vertinamos gamybos išlaidos pienininkystės krypties ūkiuose ES mastu. Pagrindinės pienininkystės ūkių specifinės gamybos išlaidos analogiškos galvijų auginimo gamybos išlaidoms – pašarui, bandos atnaujinimui ir kitos (EU dairy..., 2011). Tačiau remiantis ŪADT duomenimis, į ES šalių specifines išlaidas buvo įtrauktas mokestis už virškvotinį pieną. Atsižvelgiant į BŽŪP perspektyvas, šios išlaidos ateityje neturėtų būti apskaitomos. Kadangi šių išlaidų dalis nuo visų gamybos išlaidų yra labai maža, iki 3 proc., ir apima tik 4 valstybes (Airiją, Austriją, Liuksemburgą ir Olandiją), šie duomenys nebuvo modifikuoti ir tikslinti. 2010 metų duomenimis, didžiausios specifinės pienininkystės ūkių išlaidos buvo Maltoje (284 EUR/t), o mažiausios – Lietuvoje (64 EUR/t), t. y. 54 proc. nuo ES vidutinių specifinių išlaidų. Didžiausios pienininkystės ūkių bendros gamybinės išlaidos tenka Maltos ūkininkams – 340 EUR/t, mažiausios – Lietuvos ūkininkams – 115 EUR/t, t. y. 34 proc. nuo didžiausių gamybos išlaidų ES narėse ir 58 proc. nuo ES vidurkio (EU dairy..., 2011).

Darbo vietos ir ŽŪN kainos ES mastu. Ne mažiau svarbūs veiksniai, turintys įtakos gamybos išlaidoms žemės ūkyje – darbo vietos bei ŽŪN kainos, kurios kaip ir kitos žemės ūkio gamybos išlaidos ES šalyse labai skirtingos.

Lietuvos ūkiuose didelė darbų dalis atliekama savarankiškai, o samdomų darbuotojų atlyginimai ne visada patenka į ūkinės veiklos apskaitos dokumentus. Atlyginimai samdomiems darbuotojams yra nspecifinės ūkio veiklos išlaidos, kurios yra svarbus veiksnys siekiant didinti pajamas žemės ūkyje. Tyrimo metu buvo apskaičiuotos metinės darbo vietos kainos žemės ūkyje 2009–2011 m., apimančios visus susijusius mokesčius. Didžiausia metinė darbo vietos kaina žemės ūkyje – daugiau kaip 50 tūkst. EUR – buvo apskaičiuota Belgijoje, o mažiausia darbo vietos kaina buvo Bulgarijoje – mažiau nei 4 tūkst. EUR. Lietuvoje viena darbo vieta žemės ūkyje vidutiniškai kainavo 6 017 EUR per metus, t. y. 36,7 proc. ES vidurkio.

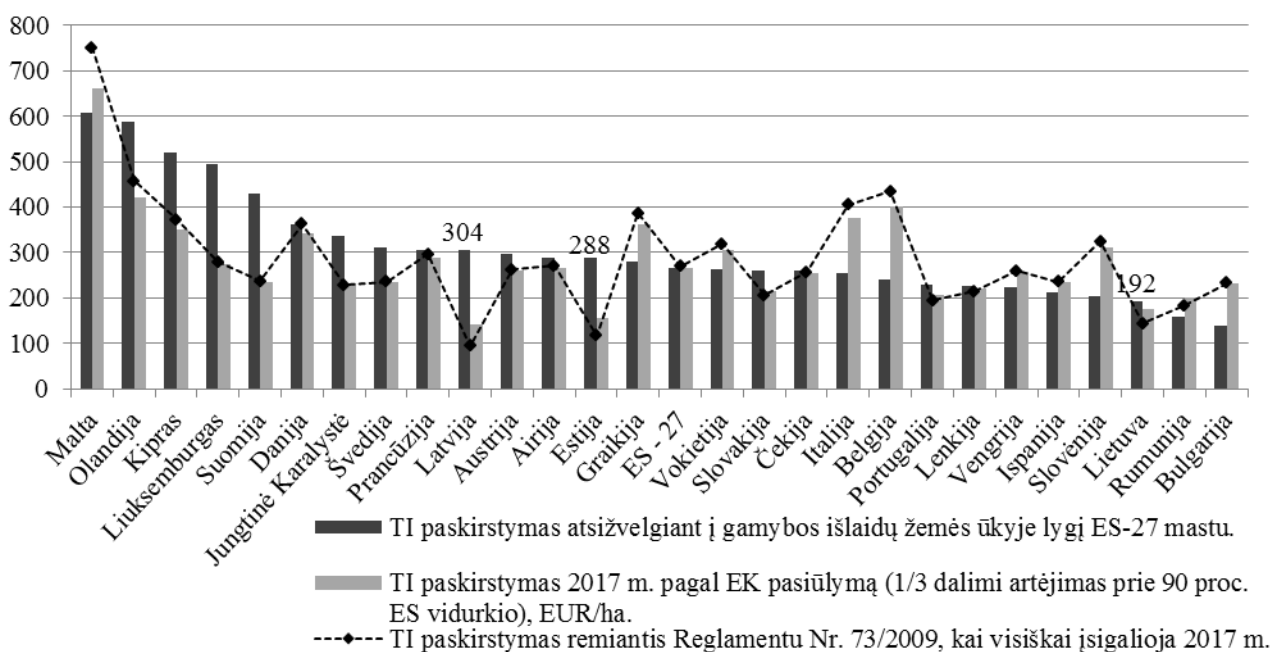
Siekiant įvertinti gamybos išlaidas ES mastu, svarbu atkreipti dėmesį dar į vieną nspecifinių išlaidų rūšį – ŽŪN nuomos kainą, kuri stipriai koreliuoja su ŽŪN kaina (Ciaian, 2010). Remiantis Eurostatu (Land..., 2012), ŽŪIKVC (Žemės..., 2013) bei kitų šaltinių lyginamaisiais duomenimis, 2009 m. 1 ha kaina svyravo nuo 971 EUR Lietuvoje iki 47 tūkst. EUR Olandijoje, 80 tūkst. EUR Kipre, o Maltoje gerokai perkopė 100 tūkst. EUR ribą.

Pagal ŽŪN kainas 2009 m. ES buvo galima išskirti keletą šalių grupių. Aukščiausių kainų zona driekėsi per ES vidurį nuo Italijos pietuose iki Danijos šiaurėje. Čia daugelyje šalių, įskaitant Slovėniją, žemė kainavo 13–18 tūkst. EUR/ha. Dar aukštesnės žemės kainos buvo Airijoje, Belgijoje ir Danijoje – 23–28 tūkst. EUR/ha, o brangiausiai žemė kainavo Olandijoje, kur jos paklause yra labai didelė, nes dirbimų žemės plotų dėl miestų plėtros arba aplinkosaugos reikalavimų sparčiai mažėja, o konkurencija tarp ūkininkų didėja – net 47,1 tūkst. EUR/ha (Žemės..., 2011).

Antrojoje šalių grupėje kainos buvo mažesnės. Daugelyje šių šalių – Prancūzijoje, Vokietijoje, Lenkijoje, Švedijoje, Suomijoje, Graikijoje, Ispanijoje ir Portugalijoje – ŽŪN vidutiniškai kainavo iki 10 tūkst. EUR/ha.

Trečiojoje šalių grupėje kainų įvairovė buvo didesnė. Čia brangiausiai ir su dideliu atotrūkiu nuo kitų šalių žemė kainavo Čekijoje ir Rumunijoje – 2–2,25 tūkst. EUR/ha. Vengrijoje, patyrusioje didelį kainų nuosmukį, ir Bulgarijoje žemė kainavo 1,5–1,65 tūkst. EUR/ha. Dirbamos žemės kaina Slovakijoje (1,26–1,35 tūkst. EUR/ha) nedaug skyrėsi nuo Baltijos šalių, kuriose ŽŪN kainavo 900–980 EUR/ha (Žemės..., 2011). 2009 m. ES šalyse vidutinė žemės kaina siekė 11 tūkst. EUR/ha. Lietuvos ŽŪN kaina sudaro 9 proc. nuo ES vidurkio.

Tiesioginių išmokų paskirstymas ES mastu pagal ūkininkavimo kryptis. TI paskirstymas pagal gamybos išlaidas reikšmingai skiriasi nuo esamo TI paskirstymo ir EK siūlomo lygio (skaičiavimai atliekami 2017 m. TI finansavimo duomenimis, kai pagal EK pasiūlymą bus nustatyti maksimalūs metiniai valstybių narių 2014–2020 m. TI finansiniai vokai) (žr. 2 pav.).

2 pav. Tiesioginių išmokų nuo 2014 m. paskirstymas atsižvelgiant į gamybos išlaidų lygį ES mastu, EUR/ha

Iš paveikslo matyti, kad labiausiai išsiskiria Belgija ir Latvija. Belgijos atveju TI dydis, atsižvelgiant į išlaidų lygį, sumažėja beveik dvigubai (nuo 435 iki 241 EUR/ha), o Latvijoje padidėja daugiau negu trigubai (nuo 95 iki 304 EUR/ha). Tokių skirtumus gali lemti dvi pagrindinės priežastys: istoriškais principais paremtas TI paskirstymas ir ūkininkų teikiamų duomenų netikslumas.

Lietuvos atveju, įvertinus gamybos išlaidų lygį pagal nustatytas ūkininkavimo kryptių proporcijas ES (kompleksinis vertinimas), TI dydis galėtų siekti 192 EUR/ha, t. y. 10 proc. daugiau nei siūlo EK. Šiuo atveju nuo 2014 m. metinis finansinis vokas, skirtas Lietuvos TI, padidėtų nuo 460,2 iki 506,5 mln. EUR. Atsižvelgiant į tai, kad Lietuvos ir Latvijos ūkininkavimo praktika labai panaši, galima būtų teigti, kad tikslesni Lietuvoje ūkininkaujančių teikiami gamybos išlaidų duomenys galėtų turėti teigiamą poveikį TI dydžiui, kai jis būtų apskaičiuojamas remiantis gamybos išlaidomis

ES mastu (prognozuojama, kad TI dydis Lietuvoje galėtų siekti iki 250 EUR/ha). Augalininkystės specializacijos ūkiuose TI dydis galėtų siekti 207 EUR/ha, mėsinės galvijininkystės ūkiuose – 173 EUR/ha, pienininkystės ūkiuose – 154 EUR/ha.

Vertinant galimą TI dydį ir atsižvelgiant į darbo jėgos žemės ūkyje kainų lygį ES mastu, Lietuvoje šis dydis galėtų siekti vos 90 EUR/ha. Toks dydis labiau atspindi darbo jėgos kainos rodiklio reikšmingumą TI dydžiui, kai skaičiuojamos TI pagal gamybos išlaidas grupes kompleksiskai.

Vertinant galimą TI dydį, atsižvelgiant į ŽŪN kainų lygį ES mastu, Lietuvoje šis dydis galėtų siekti tik 23 EUR/ha ir būtų mažiausias tarp visų ES šalių narių. Taip pat nustatyta, kad jei šis rodiklis būtų įtrauktas į kompleksinę TI dydžio nustatymo metodikos rodiklių grupę, jis turėtų labai stiprų nepalankų svorį Baltijos šalių TI dydžiams.

Išvados

1. Ūkininkų veiklos rezultatams didžiausios įtakos turi specifinės gamybos išlaidos (medžiagoms ir žaliavoms, sėklai ir kt.). Skirtingos specializacijos ūkiuose jos žymiai skiriasi tarp ES šalių narių.

2. Vertinant ŪADT duomenis, didžiausios augalininkystės produkcijos gamybos išlaidos, įskaitant derlingumo duomenis, pastebimos mažesnėse pagal plotą ES šalyse. Lietuvoje, Rumunijoje ir Lenkijoje yra vienos žemiausių ES pienininkystės krypties ūkių gamybos išlaidos, o tai reiškia, kad pastarųjų šalių pienininkystės sektorius yra pakankamai konkurencingas ES mastu.

3. Tiek darbo jėgos kainos žemės ūkyje, tiek ŽŪN kainų skirtumai akivaizdūs tarp senųjų ir naujųjų ES šalių ir yra gana ryškūs. Šių rodiklių įtraukimas į TI apskaičiavimo metodiką nulemia mažiau palankų rezultatą Lietuvai, t. y. mažina TI dydį.

4. Tyrimo metu sukurtas modelis leidžia apibendrinti gamybos išlaidas žemės ūkyje pagal skirtingas ūkininkavimo kryptis ir transformuoti jas į TI dydžius ES mastu. Modelio sudėtiniai elementai leidžia išvelgti struktūrines problemas žemės ūkyje, jų galimą poveikį TI dydžiui Lietuvoje ir prisidėti priimant politinius sprendimus.

5. Priklausomai nuo pasirinktų rodiklių įtraukimo į TI apskaičiavimo modelį (įtraukiant visas gamybos išlaidas pagal nustatytas ūkininkavimo kryptis arba atskirai pagal kurią nors iš ūkininkavimo krypčių, arba pagal konkrečias išlaidas, tokias kaip darbo jėgos žemės ūkyje kainą, ŽŪN kainą ar kt.), TI dydis Lietuvoje galėtų svyruoti nuo 23 iki 207 EUR/ha. Palankiausias Lietuvai TI dydis apskaičiuojamas remiantis gamybos išlaidomis augalininkystės krypties ūkiuose. Visais atvejais Latvijos ir Estijos ūkininkai galėtų tikėtis didesnių TI negu Lietuvos ūkininkai. Nustatyta, kad šis skirtumas atsiranda dėl Latvijos ir Estijos tikslesnių teikiamų gamybos išlaidų žemės ūkyje duomenų, kurie mažiau skiriasi nuo ES vidutinių gamybos išlaidų duomenų nei Lietuvoje. Prognozuojama, kad patikslinus duomenis Lietuvoje ir priartėjus prie Latvijos ir Estijos gamybos išlaidų žemės ūkyje lygio, TI dydis Lietuvoje galėtų siekti iki 250 EUR/ha.

Literatūra

1. Agriculture and rural development (2012). Farm accounting data network. Public database Standard results. – http://ec.europa.eu/agriculture/rica/database/database_en.cfm [2012 03].
2. Allen, B., Buckwell, A., Baldock, D., Menadue, H. (2012). Maximising environmental benefits through ecological focus areas. Institute for European Environmental Policy. UK: Report commissioned by the Land Use Policy Group. – http://www.ieep.eu/assets/949/IEEP_2012_Delivering_environmental_benefits_through_ecological_focus_areas.pdf [2013 04].
3. Bružauskas, V. (2008). Kaip skaičiuoti žemės ūkio produkcijos ir gyvulių savikainą // Mano ūkis. Nr. 1.
4. Ciaian, P., Kancs, D., Swinnen, J. F. M. (2010). EU Land Markets and the Common Agricultural Policy. Centre for European Policy Studies. – http://aei.pitt.edu/32642/1/65._EU_Land_Markets_and_the_CAP.pdf [2013 04].
5. Ciaian, P., Kancs, D., Swinnen, J. F. M., Van Herck, K., Vranken, L. (2012). Institutional Factors Affecting Agricultural Land Markets. Comparative Analysis of Factor Markets for Agriculture across the Member States // Centre for European Policy Studies. Brussels: Working paper No. 16.
6. Crombez, C., Swinnen, J. (2011). Political Institutions and Public Policy: The Co-Decision Procedure in the European Union and the Reform of the Common Agricultural Policy // LICOS Discussion Papers No. 28611, LICOS. – Leuven: Centre for Institutions and Economic Performance. – <http://ideas.repec.org/p/lic/licosd/28611.html> [2013 04].
7. EU beef farms report 2010 based on FADN data. – http://ec.europa.eu/agriculture/rica/pdf/cereals_report_2010.pdf [2012 03].
8. EU cereal farms report 2010 based on FADN data. – http://ec.europa.eu/agriculture/rica/pdf/cereals_report_2010.pdf [2012 03].
9. EU dairy farms report 2011 based on FADN data. – http://ec.europa.eu/agriculture/rica/pdf/Dairy_report2011.pdf [2012 03].
10. Jurkėnaitė, N., Volkov, A., Martišiūnaitė, A. (2011). Bendrosios žemės ūkio politikos 2014–2020 m. tobulinimo kryptys. – Vilnius: LAEI. – <http://www.laei.lt/?mt=leidiniai&straipsnis=423> [2013 03].
11. Hwang, C. L., Yoon, K. (1981). Multiple Attribute Decision Making-Methods and Applications, A State of the Art Survey, Springer Verlag. – Berlin, Heidelberg, New York.
12. Jatkūnaitė, D., Martirosianienė, L., Stončiuvienė, N., Urbonavičienė, V. (2005). Žemės ūkio įmonių apskaitos politikos formavimas. Metodinės rekomendacijos žemės ūkio bendrovėms ir kitoms žemės ūkio įmonėms. – Akademija: ASU.
13. Kriščiukaitienė, I, Galnaitytė, A., Jedik, A. (2010). ES-27 šalių žemės ūkio ekonominių rodiklių vertinimas // Management theory and studies for rural business and infrastructure development. No. 5 (24).
14. Kriščiukaitienė, I., Andrinkienė, S., Jedik, A., Namiotko, V. (2012). Tiesioginių išmokų įtakos Lietuvos žemės ūkiui įvertinimas taikant AGMEMOD. – Vilnius: LAEI. – <http://www.laei.lt/?mt=leidiniai&straipsnis=454&metai=2012> [2013 05].
15. Land prices and rents – annual data (2012). Agriculture data. Database. Eurostat. European Commission. – http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=apri_ap_aland&lang=en [2013 03].
16. Mackevičius, J. (2003). Valdymo apskaita. Konceptija, metodika, politika. – Vilnius: TEV.
17. Mahé, L. P. (2012). Do the proposals for the CAP after 2013 herald a 'major' reform? // Policy paper 53, Notre Europe. – Paris.
18. Matthews, A. (2012). Environmental Public Goods in the New CAP: Impact of Greening Proposals and Possible Alternatives. – Brussels: Directorate-General for Internal Policies.

19. Podvezko, V. (2011). The Comparative Analysis of MCDA Methods SAW and COPRAS. // Inžinerinė Ekonomika. – <http://etalpykla.lituanistikadb.lt/fedora/objects/LT-LDB-0001:J.04~2011~1367174721079/datastreams/DS.002.1.01.ARTIC/content> [2013 04].
20. Share of direct payments and total subsidies in agricultural factor income. CAP post-2013: Key graphs and figures. European Commission Agriculture and Rural Development. – http://ec.europa.eu/agriculture/cap-post-2013/graphs/graph4_en.pdf [2013 05].
21. Tangermann, S. (2011). Direct Payments in the CAP Post 2013 // Note for the European Parliament's Committee on Agriculture and Rural Development. – Brussels: Directorate-General for Internal Policies. – http://www.reformthecap.eu/sites/default/files/EP%20note%20direct%20payments_Tangermann.pdf [2013 04].
22. Tiesioginių išmokų kapitalizavimosi žemės kainoje vertinimas. – Vilnius: UAB „BGI Consulting“. – <http://www.lrv.lt/bylos/LESSED%20projektas/Dokumentai/mpt%20zum%20bgi%20ismoku%20kapitalizacijos%20tyrimas%20galutine%20ataskaita%20%282013-02-07%29.pdf> [2013 05].
23. Žemės pardavimo ir nuomos kainos Europos Sąjungos šalyse 2009 m. (2011). // Agrokainos. Agrowill group. – <http://www.agrowill.lt/agromedia/emes-pardavimo-ir-nuomos-kainos-europos-sajungos-salyse-2009-m> [2013 03].
24. Žemės pardavimo kainos Europos Sąjungos šalyse 2009–2011 m. (2013). Žemės ūkio informacijos ir kaimo verslo centras (ŽŪIKVC). – <http://www.vic.lt/?module=search&q=%C5%BEem%C4%97s+kaina> [2013 04].

THE DETERMINATION OF DIRECT PAYMENTS' LEVEL ACROSS EU ACCORDING TO THE PRODUCTION COSTS IN AGRICULTURE

Artiom Volkov, Jolanta Drozd
Lithuanian Institute of Agrarian Economics

Summary

The paper assessed the cost of agricultural production in EU Member States, in order to submit proposals for a possible value of direct payments in Lithuania since 2014. The paper analysed the production cost structure in agriculture, highlighting the key elements that affect farmers' performance. Classification of production costs in agriculture introduced. It enabled the comparison of objectively evaluated farming conditions among farms with various specializations. In addition, labour cost in agriculture and farmland prices in the EU member states were analysed. Multiple methods of production costs assessment as well, as European Commission's overall financial envelope for direct payments in the new programming period of 2014, were taken into account.

Key words: direct payments, common agricultural policy, production costs, agriculture.
JEL codes: Q12, Q18, D24.